

acc 312

Ödeshögs storkommun ^{Östgöta bygdens} för 200 år sedan ^{Tidning}

Carl Fredr. Broocmans bok Beskrivning öfver Östergötland, utkom i tryck 1760, varvid kan beräknas att uppgifterna i denna insamlats omkring 10 år tidigare, varför det skulle ha förflutit 200 år sedan dess. Då vi nu skriver 1950 kan det vara skäl att citera ur denna beskrivning vad Broocman skrev om de båda kommuner, som från nästa år skall bilda storkommunen Ödeshög, varför vi börjar med moderförsamlingen St. Åby: Åby. Regalt och Moder-Kyrka för Ödeshög.

Ett litet stycke Väster ifrån Kyrkan ligger Åby By, som har sitt namn af en genom Byen rinnande å, och är Kyrkan nämnd efter Byn. Här har aldräfst Kyrka blifwet byggd, therom äges ingen kunskap; dock tros, at thenna Sokn haft

sin egen Kyrka så snart som några andra i Länet, emedan then förra Sten-Kyrkans struktur sådant gifwet tillkänna; i thy at hennes murar varit ganska tjocka, och hon i början mycket liten. Och fast hon uti urminnes tid redan blifwit tilökt, så war hon dock nu förträng; hwarföre wederbörande kommo öfwerens at bygga en större; hwartil the woro så mycket hogade, som nu warande Probst och Kyrkoherde förärade thertil en ansenlig summa penningar, hwarom then större Klockans påskrift bär wittne. Lades altså grunden til en ny Sten-Kyrka utomkring then gamla år 1756, och börjades året therpå, femte dagen efter Påska, gamla Kyrkan at rifwas, och then nya, 8 dagar thereafter, at muras på förenämnda grund, då tegelstenen och teglet, som varit uti the gamla murarna, nyttjades til then nya, och thes förutom en stor myckenhet grästenshallar; hwar tilgång är uti Soknen så wäl äfwen jord, som ock at med beqwämlichkeit sprängas utu bergen. Byggnaden fortsattes therpå med stor drift, och lättades arbetet genom Församlingens flit och understöd meddagswerken; så att

Forts. å sid. 7.

Ödeshögs ...

Forts. från sid. 1

Kyrkan inom 4 månaders tid från grunden blef upmurad, hwalfd och täckt: så ock under samma tid, thet förra Sten, Tornet blef förhögd. Hon blef then 18 Söndagen efter Trefaldighets Söndag ordenteligen inwigd af Stifftets högtförtjente Biskop, Doktor Andrea Ol. Rhyzelio. Kyrkan står på Krono grund, 6 mil ifrån Linköping; och är hon inom til Tornet 50 alnar lång, och 25 alnar bred, med 7 större och 3 mindre fenster (fönster), som uplysa thes ansenliga rymd. Märckligt är, at Sacristian är tilika med Kyrkan murad uti en längd wid Kyrkans Östra Gafwelmur och at ingång til henne utur Kyrkan är genom twänne dörrar, en å hwar sida om Altaret. Ännu är then gamla Påwiska Altartaflan med bilder i behåll och å nyo upsatt: Prädikostolen är icke eller serdeles ansenlig; hwarföre så wäl ny Altartafla som Prädikstol kommer at besöjas, så snart mögeligt är. Orgelverket är theslikes gammalt, och består af 7 stämmor, hwars förbättring nödwändigheten så mycket mer fordrar, som then nya Kyrkan är ansenligen stor emot then gamla. Udeliga Hufwud-Baner och Grafwar är inga uti Kyrkan; men en Probst wid namn Anders Jonæ Gothus har ther sitt Lägerställe, som år 1641 then 11 sept. på Grafstenen lätit utsätta förbannelse öfwer then, som rörde och öppnade Grafstenen efter hans död.

Forts.
Haken.

den
hik
stok
brä
na

26.5. 23/6-50

Ödeshögs storkommun för 200 år sedan

Uppteckningar ur Carl Frödr. Broocmans Östergötlands beskrivning (Forts.)

Thetta oakadt, så är Grafwen ofta sedermera öpnad och Lik ther ned-satta utan räddhoga för then utsatta förbannelsen, then ock ingen haft mehn utaf. Klockorna hänga i thet bibehållna, men nu ansenligen förhögdade och förbättrade gamla Kyrko-Tornet; och är then mindre Klockan guten år 1748, och then större år 1757 med följande påskrift: Ego Fridericus Bagge, Præpofitus in Nomarchia Lysing et Minister Oraculorum Sacrorum in villa Pastorail Aby, quasfatæ, rimofæ et nutanti ædi. Divino cultui dicatæ, et terreftri Dei domicilio, temple Abyenfi nimis arcto et angufto ideoque amplificando; juxta ac huic antehac frakto, nunc autem rafarcito et re-fekto æ ri campano, okto millia thalerorum dono dedi anno 1755; Præter-lapto hoc et fequente anno à dexterrimo Fufore æramentario Elia Freis Juncopiæ fufum eft hoc æ campanum, Anno 1757.

Uti soknen äro 1.690 Menniskier, som bebo 53 hel hemman, af hwilka 22½ äro Skatte, 26 Krono, 3½ Frälse, och ett Prestegården. Thes längd är 2, och bredd en mil. Uti Öster gränsar hon till Rök, i SydÖst till Trehörna, i Söder till Adellöf; i Väster till Ödeshög, och i Norr til Heda och Västra Tollstad. Af Insjöar är Sjögårds- eller Bonderyds-Sjön här then störste, och fånges theruti Gädda, Abbor, Mört, ...gor, och stundom äfwen stora kosteliga Rudor. Utur nyssnämnda Sjö flyter ån förbi Prestegården, sökande sjön Tåkern, och stå therwid 5 Mjöl-Qvarnar, och 3 Såger. Söder i Soknen är ansenlig Skogsbygd, men norr om Kyrkan äga somliga Hemman allenast liten Skog uti sina hagar, och somliga aldeles ingen. Men äga dock förmån av en kostelig Akerjord, som består af Svartmylla; hwaremot i Skogsbygden är Sandör, som lider nog af bergsyra. För then skadeliga Landhafren, som nog inritat sig uti nästgräntsande Soknar, ät the likwäl här frie. På Slätlandet räknas Utsädet wid en helgård til 14 à 16 tunnor årligen, men i Skogsbygden icke högre än til hälften. Äng och Mulbete hafwa dock mäst alla tilräckligen. Jemte Hemmansbruket bränner Allmogen Kalk uti åtskilliga i Soknen upprättade Kalkugnar, hwar-til kalksten köpes i Heda och Västra Tollstad Soknar; och säljes Kalken uti andra närliggande Soknar. Af gamla minnes-märken är wid pass en fjerde-

dels mil Öster om Kyrkan, mellan hemmanen Tjurtorp och Kyrkobacken, en låg oval Stengrund av 16 alnar i längden, och 12 och 3 fjerdedels aln i bredden inom the 5 quarters breda murarna, med öppning på muren å Västra ändan. Thenna Stensättning är förmodligen gjord uti hedendomen, få folket inom dylika förrättade sina Offer, hwarom kan läsas uti Cansell. Råd. Olof Dalins Svenska Riks-Histo-

Forts. å sid. 5.

Ödeshögs . . .

Forts. från sid. 1

ria, Part. 1. pag. 170 § 8. Woro och 2 Runstenar uti förra Kyrkans murar insatta, hwilka under nya Kyrkobygg-naden blifwet sönderslagna och för-störda. På then ena har stådt a): VA-KIL. RISDI. STIN. EFTR. ARMUD. FADUR. SIN. Thet är: Wakil reste stenen efter Fader Armund. Then andre har haft följande påskrift a): SVENI. RISDI. STIN. DESI. EFTIR. GUT. BRUDIR. SIN. Thet är: Swen reste denna sten efter sin broder Got.

Utom dessa ålderdoms-märken äro ock i Soknen nog Åttebackar med up-resta hallar wid, och fants för några år sedan en ganska lång benrangla uti en ättegrift ännu oförmultnad. Märke-werdige Fastigheter äro i Soknen:

1. Jærmestad (Järnstad), som består af ett hemman beruktadt Skatte-Säteri, N. 92 wid Vadstena Gompanie. Thet ligger en ottondels mil ifrån Kyrkan, och har 30 tunnors Utsäde, nöd-torftig Äng och Mulbete. Skog uti ha-garna till Risbränste, och några små Dagswerkstorp. Rosen krantzar hafwa långt förthelta ägt Säteriet, men nu äro Cornetten Bruun och Corporalen Aurell ägare theraf, till hälften hwar.

2. Sjögården, som består af ett hemman Krono och är Boställe åt Fendrichen wid Öfwerste-Lieutenantens Compagnie. Til Bostället är ifrån Kyrkan 3 fjerdedels mil ridwäg, och be-stå thes förmåner uti 8 tunnors Utsäde, 30 lass Hö, gode Beteshagar, medelmåttig Skog och Mulbete, samt ringa Fiske.

3. Kyrkoherdans Boställe icke långt ifrån Kyrkan, består af ett hemman med 16 à 18 tunnors Utsäde, liten Äng, nödtorftigt Mulbete, Skog til Wed-brand och 3 Torp. Til Prestebordet äro ock til Hö-slag donerade ottonde-dels Hemmanet Knäpperyd, och otton-dedels Hemmanet Prestebola, samt en ottondedels Alberyd, ther och en liten Mjöl-Qvarn är. Wid Församlingen är Probsten Fredric Bagge ännu Pastor, som blifwit transporterad ifrån Skee Pastorat i Bohus Län år 1717.

4. Stora Ry, Capellans-Boställe, be-står af ett halft Krono-Hemman, som ligger 3 ottondedels mil ifrån Kyrkan, och har 6 tunnors Utsäde, nödtorftig Äng och Mulbete, liten Löf-Skog, och 2 små Torp. Magister Carl Johan Blohm blef här Capellan år 1754.

ÖDESHÖG eller ÖSSIÖ, Annexa till ABY.

Soknen är belägen på Östra sidan om Sjön Wättern, och gissas at hon i anseende thertil blefwit kallad Össiö, (änskönt Soknen uti Gäfvo-bref af år 1406, kallas Ödöshöghe a), och somlige äro af then mening at hon heter Ödeshög, andra åter Odenshög, och somlige Ödisö); ty ordet Ös brukas ganska ofta i stället för Öster, såsom thet säges för Östra Byn Ösby, Östra Kind Östkind, och Östra Gårdarna Ösgåla, Är dock alla thenna gissning utan grund; ty ögonskenligt är, at orten icke har eller fått namn av Sjön Wättern, som icke gör orten till någon Sjö: utan Kyrkan är otwifelakteligen blefwen nämnd af then högd eller hög, som ther warit, när eller innan hon först i 12 Seculo byggdes. Hon står på Krono grund och wid allmänna Wägen mellan Linköping och Jönköping, en fjerdedels mil ifrån Moder-Kyrkan; och är hon uppbyggd af Gråsten. Märkeligt är, at thes Torn-mur är uppförd wid Östra Gafwel, hwilket icke finnes på flera ställen här i Länet, än wid Ask Kyrka uti Aska Härad, och Kjällstad i Dals Härad. I anseende härtil slutes, at äfwen thenna Kyrkan är en, med af the äldsta i Länet; ty eljest ser man altid Tornen upförda wid Kyrkornas Västra Gafwel; och the äldsta Tornen til lika bredd med Kyrkorna. Uti ur-minnes tid är hennes Torn-mur, som är 3 alnar tjäck, igenombruten, och ett litet Chor byggdt til Kyrkan, så at nu hela thes längd är 20 alnar, och bredden 17 och en half aln.

Forts.
Hakan